

twee cruciale voorstellingen

De Morgen, Wouter Hillaert, 20-12-2006

Is het toeval dat vele klassieke tragedies bouwen op de as van Troje? Nog erger dan oorlog is de nasleep ervan. De roep om wraak blijft: oog om oog, tand om tand. Alleen de mens kan die spiraal breken, verdedigen zowel Stan als Johan Simons, in Neoptolemos en Oresteia.

Vergeldingsdrang staat in beide stukken centraal, maar is in Neoptolemos (uit Koos Terpstra's herschrijving van Euripides' *Andromache*) een zaak van mensen terwijl in Aischylos' *Oresteia* de goden nog een rol spelen.

Het verhaal van de moeder aller oorlogen, de oudste soap, is genoegzaam bekend. Nadat de mooie Helena door Paris ontvoerd is naar Troje trekken de Grieken massaal op om haar terug te halen. De belangen zijn hoog. Voor wat wind in de zeilen legt aanvoerder Agamemnon zelfs zijn eigen dochter Iphigineia op het offerblok. Pas tien jaar later zal haar dood in Troje winst opleveren voor de Grieken, met nog meer doden: onder meer Achilles in eigen rangen en held Hektor bij de Trojanen. Bij de vijand overleven in feite alleen de vrouwen, als buit voor de overwinnaars. Hektors zus Cassandra vaart mee met Agamemnon, zijn vrouw *Andromache* wordt toegewezen aan Achilles' zoon Neoptolemos. Niks nieuws onder de zon van het patriarchaat.

Boeiend aan de Griekse tragedies is hoe fel zij de vrouwen daartegen in het geweer brengen. Want eens de oorlog der helden over is, loopt hij thuis altijd door in het huwelijk. Zeker in Aischylos' *Oresteia*-trilogie. Als Agamemnon bij zijn terugkeer doodgeslagen wordt door zijn eega *Klutaimnēstra* verdedigt ze zich tegenover het mannenkoor meer dan overtuigend. Ongestraft heeft hij haar kind geslacht en geslapen met anderen. In de versie van NTGent en Toneelgroep Amsterdam doet een vurige Marieke Heebink daar nog een schepje bovenop. Haar *Klutaimnēstra* staat voor haar aanslag, eist die telkens weer op. Het zal op zijn beurt de wraak oproepen van *Orestes* en *Elektra* op hun moeder en dan die van de wraakgodinnen op hen. Het lijkt het Midden-Oosten wel.

Ook in Neoptolemos, het tweede stuk in Koos Terpstra's drielige herschrijving van Euripides' *Andromache*, vormt een dood kind de knoop van de afwikkeling. *Andromaches* zoontje *Astyanax* werd in Troje van de wallen gekieperd. Zij zoekt

nu de moordenaar te vermoorden en die blijkt Neoptolemos zelf. Van dat gegeven heeft Terpstra een parel van grillige psychologie gemaakt. Frank Vercruyssen en Minke Kruijver, zijn ex-studente van Studio Herman Teirlinck, hoeven niet meer te doen dan hun dialogen sober in te voelen. Het wordt in de repetitieruimte van Stan vanzelf een complexe clash tussen de kwetsbaarheid van een heerser en de stille kracht van zijn trotse slavin, tot ook die machtsposities weer kantelen als zij vrijgelaten wordt. Ze blijft.

Is dat kluwen van noodgedwongen vergeldingsdrang in Neoptolemos een mensenzaak, in Oresteia spelen de goden nog mee. Voor Aischylos, veel ouder dan Euripides, waren zij nog de hoge machinisten van het eeuwige oorlogsrad. Orestes en co. kunnen enkel mee trappelen, hun voorgeschreven tred. Zo sluit Johan Simons zijn figuren op in een groot aquarium tussen twee publiekstribunes. Telkens als ze aan hun lot willen ontsnappen, worden ze er weer in gepord door Athena en Apollo (Chris Nietvelt en Han Kerckhoffs). Zij tweeën, netjes naast de slijkpoel waar de scène stelselmatig in verandert, sturen van buitenaf de strijd aan. Noch tv-kijkend Europa, noch Irakezen of Palestijnen voelen het vandaag anders. Oorlog is een motor boven het menselijke.

Simons verzet zich daartegen en dat is zo cruciaal aan deze Oresteia. De voorstelling van vier uur begint wel zoals Platform en De asielzoeker: na de feiten. Een beduusde Orestes (Aus Greidanus) vertelt aan Athena wat hem overkwam, scharrelend tussen de lijken die nog moeten vallen. Het vervolg ligt vast en die gedetermineerde orde zet bij Simons wel vaker het vrije individu buitenspel. Het leven een droom liep uit op een herstel van de oude staatsmacht, in Titus Andronicus was Titus van zijn eigen bloederige verhaal enkel de indommende toeschouwer. Maar voor Orestes ligt dat nu anders. Per deel wordt zijn kooi verder afgebroken en zijn moedermoord voert Simons wel degelijk op als een menselijke keuze. Orestes kan zijn lot mee bepalen.

Zeker is het laatste deel dubbel. Daar nemen Athena en Apollo de arme Orestes in bescherming tegen de sissende wraakgodinnen die hem opjagen en komt hijzelf in die goddelijke twist nog amper voor. Maar tegelijk vormt Athena's instelling van een rechtscollege waarin de burgers van Attika hem zullen vrijspreken, het begin van de democratie, van de door mensen maakbare samenleving. Open richt Nietvelt haar rede tot de zaal, terwijl het kille licht ineens warmer wordt: "Wanneer jullie voor zo'n ontzagwekkende instelling gerechte vrees voelen, beschikken jullie over een schutswal die stad en land in veiligheid behoedt." Simons wijst op de kern van onze eigen democratie: haar morele grondslag. Maken we die nog waar? Het antwoord is aan elk individu apart.

Dat pleidooi voor humanisme als enige oplossing voor onverzoenbare (oorlogs)tegenstellingen vol wraakzucht is ook de slotsom van Neoptolemos. De Griekse man vraagt de Trojaanse vrouw om verzoening. "Het gelijk leidt tot mijn dood of jouw dood en die oplossing ben ik behoorlijk zat." We moeten het zelf doen, zegt Neoptolemos. "Of zit je te wachten op een god die ingrijpt en je komt vertellen of je een goede of een slechte mens bent?" Tussen de tafeltjes waarover Stan zijn toeschouwers op de scène heeft verspreid, krijgt het een persoonlijke aanspraak waarvan je stil buitenkomt.

Nog meer dan over Irak of Libanon gaan Neoptolemos en Oresteia over menselijke conflicten hier, toestanden waaraan iets te veranderen valt. Het laatste wat beide voorstellingen doen, is daar de complexiteit van ontkennen. Maar het allerlaatste wat ze doen, is daarom het algehele defaitisme uitroepen. Ze gloren van een vooruitzicht. Het geeft theater zoals er te weinig van is: theater dat een rijke discussietekst met de goegemeente deelt door hem in beeld en spel zo helder mogelijk op te voeren. Verwacht geen franjes maar een erg relevante inhoud. Over een dichte en een verre wereld die we te veel op zijn beloop laten.